

Суб'єкти партійно-політичного представництва євреїв західноукраїнських земель у транзитивний період

З'ясовуються причини і форми прояву окремих типів міжетнічної взаємодії на західноукраїнських землях у транзитивний період через виокремлення політичного дистанціювання фігурантів міжгрупового інтеракціонізму в межах політичних таборів в цілому і політичних партій євреїв Галичини і Буковини. Обґрунтовано тезу про те, що в програмових вимогах єврейських політичних партій превалювали захисні стратегії – і тих, хто прагнув відродження національної держави, так і тих, хто протиставлявся ідеї сіонізму. Зроблено висновок, що єврейські політичні партії, які діяли на західноукраїнських землях, об'єднували сповідування методів захисту прав власної етнічної групи, вимоги фактичного рівноправ'я в політичній і соціальній сфері, врегулювання культурних домагань тощо.

Ключові слова: міжгруповий інтеракціонізм, етнополітична мобілізація, етнонації, політична ідеологія, західноукраїнські землі, транзитивний період.

Політична поведінка етнонаціональних спільнот західноукраїнських земель в умовах транзитивного часу позначена амплітудою коливань від активної участі в етнічних рухах чи, навпаки, протиставленням владі чи інертного споглядання за інституалізацією в Галичині та на Буковині етнополітичних організмів. Відтак інструментом внутрішньогрупової інтеграції виступали партії, що постали в середовищі титульних етносів і обстоювали інтереси нації–держави, а інші, які об'єднували етнофорів з числа етнічних меншин, – захищали від їхнього диктату. З одного боку, в атмосфері зростаючої політичної самосвідомості етнофорів, діяльність етнічних партій спрямовувалася на реалізацію конкретних політичних завдань, з другого – була результатом суспільних реалій західноукраїнської етнополітичної сфери. Діяльність етнічних партій, які артикулювали етногрупові інтереси та стратегії їх захисту, відобразила політизацію «ми»–переживань. Сюди додався й нонконформізм у захисті прав «своїх», що спричинювало превалювання в інтеракціонізмі етнонаціональних спільнот суперечностей і конфліктів. Адже в умовах етнізації політики й міжетнічних суперечностей у досліджуваному хронотопі це зумовило функціональну роль етнічних партій як конфліктних груп. Це означає

проблему, як таку, що актуалізує з'ясування її причин та форм прояву, а також виокремлює як суттєвий т.зв. єврейський чинник формування західноукраїнської партійно–політичної системи.

Корпус праць, у яких сучасні вчені пропонують відповідь на визначену в назві статті проблему, сформований українськими та зарубіжними істориками. Прикладом таких досліджень є монографія О. Жерноклеєва [13] та стаття І. Смольського [40], а також розвідки Б. Куцмані [21] та В. Біля [50]. Віддаючи належне науковцям, які доволі детально аналізують зародження і діяльність окремих єврейських політичних партій, зауважимо, що поза їхньою увагою залишилося вивчення суб'єктів партійно–політичного представництва західноукраїнських євреїв у його етнополітичному прочитанні. Стосовно ж виокремлення проблеми політологами в її поліпредметному баченні (політичному дистанційованні фігурантів міжетнічної взаємодії у межах політичних таборів в цілому і політичних партій єврейства, еволюції стратегій інтеракціонізму груп, етнополітичної мобілізації тощо), доводиться визнати, що в хронотопі Галичини і Буковини у складі Австро–Угорщини ця проблема ними фактично не досліджується, не рахуючи статті М. Гона [6].

Оскільки у транзитивний період 1867–1914 рр. етнічні спільноти Галичини і Буковини починають перетворюватися в етнонації і виходити на політичну арену з метою захисту своїх групових прав, то, очевидно, важливо, по–перше, простежити процес формування тих політичних партій євреїв західноукраїнських земель, і, по–друге, з'ясувати основні засади їхніх програмових документів, які врегульовують інтереси етнонації.

Наукова новизна дослідження визначається трьома аспектами. По–перше, з'ясуванням причин і форм прояву окремих типів інтеракціонізму етнонаціональних спільнот у транзитивний період. По–друге, обґрунтуванням слушності виділення окремого типу суб'єктів політичних процесів – партійно–політичного представництва євреїв досліджуваного хронотопу. По–третє, з'ясуванням впливу політичної ідеології єврейських політичних партій на формування міжетнічної взаємодії у 1867–1914 рр.

Суб'єкти партійно–політичного представництва євреїв презентували той ідейний продукт, який, з одного боку, слугував аутгруповій трансляції власних інтересів, з другого, здійснювали функцію їх захисту супроти наступу держави й титульного етносу. Цим у загальних рисах обумовлені ідеологія та діяльність партійних сил єврейської спільноти західноукраїнських земель. Вони захищали інтереси групи в різних сферах суспільного життя і не протиставлялися груповим переживанням «інших». В умовах колективної самоідентифікації «позитивна самостилізація власної нації стала... добрим функціональним механізмом спротиву всьому чужому, знеціненню інших націй і виокремлення національних, етнічних, релігійних меншин – зокрема євреїв» [5,163].

Визначальний фактор, що спонукав політичну ідентифікацію і партійно–політичну структурізацію євреїв, – розбіжності в оцінці ними перспектив місцеперебування етнічної групи. Ізраїльський вчений Е. Мендельсон означив їх дефініціями «тут» (у країнах проживання) і «там» (на історичній батьківщині) [56,72]. Ця дилема призвела до розмежування євреїв на сіоністів і т.зв. територіалістів. Власне формування сіоністської ідеї й стало контрастним віддзеркаленням поступового визначення євреями етнополітичних цілей, їх превалювання в груповій

свідомості. Сіонізм, який був одним із шляхів збереження єврейської ідентичності, ґрунтувався на ідеї самодостатності єврейського народу та необхідності заснування власної єврейської держави на історичній землі предків, у Палестині [17,2–4]. При цьому сіоністи переслідували не тільки суто політичну мету – вони вважали, що присутність на політичній карті світу єврейської держави призведе до морального відродження й внутрішнього оновлення єврейства в усій діаспорі, оскільки стане запорукою зміцнення її національної свідомості. «У власній країні євреї мали б тоді можливість віднайти нове відношення до природи, до праці, до своєї спільноти й до Бога і змогли б цими завоюваннями не тільки створити нову духовну й емоційну вітчизну для євреїв діаспори, але й показати добрий приклад іншим народам» [58,172].

Загальна схема національного розвитку західноукраїнських євреїв, зрозуміло, складалася з розмаїття конкретних випадків. За всі 147 років правління Габсбургів євреї боролися за свої права: спочатку – за громадянське рівноправ'я, а після конституції 1867 р. – за суспільне визнання. Побіч образу життя, який галицький чи буковинський єврей австрійської доби поділяв з неєвреями як громадянин, його життя складалося із визначених соціальних відносин, які необхідно було підтримувати; культурних процесів, які слід плекати; діяльності, в якій треба брати участь; організацій, до яких треба належати; побутових обставин, до яких треба пристосовуватися; моральних і соціальних стандартів, за якими слід жити як євреєві [28,51]. Не менш важливою була нова внутрієврейська дискусія про орієнтацію на конфесію чи національність.

Виявилося, що досягнення певного рівня емансипації і прийняття європейських культурних цінностей не вирішує єврейської проблеми. Асимілюючись з громадянами країни проживання, вони залишаються євреями, принаймні за своєю ментальністю, до того ж їм не давали цього забути. Питання було у тому, де та межа, що дозволяє залишатися євреєм, будучи асимілятором. Наприкінці ХІХ ст. гостріше, ніж будь-коли, постало питання: хто ж такі – євреї: народ, релігійна група чи громадяни своїх країн проживання. На це питання єврейський народ повинен був відповісти сам і зробити свій вибір. На стику двох століть почалося відродження єврейської національної самосвідомості. Позбавлені батьківщини і державності майже дві тисячі років, на відміну поляків і українців, євреї не мали державницьких устремлень на цій території, а для релігійної традиції та сіоністичної ідеї критерій «територія» досягав рівня універсального ідеалу. «Кочовий спосіб народу і постійне вигнання не давав змоги закріпити цю назву (Ізраїль. – І.М.) за якоюсь територією з самого початку. Ізраїль був там, де був народ. ... Ніяка територія, ніяке місце не може підмінити поняття Ізраїлю як народу, який є носієм і суб'єктом сакрального договору і, відповідно, хранителем істини» – висновує Т. Возняк [4,297–298]. Для єврейського почуття ідентичності батьківщина й державність були не те що неважливі – просто більше символи, ніж живі спогади. Зауважимо, що на єврейську ідентичність Модерного часу впливали як внутрішні, так і зовнішні фактори. «Єврейство, принаймні у Європі й принаймні в модерну епоху, визначалося у своїх суттєвих моментах через відмінність і в постійному протистоянні з тим образом єврея, який створений неєвреями. Тому конфлікти тут були неминучими», – зауважує з цього приводу Д. Лампінг [54,10].

Оскільки остання чверть XIX ст. характеризувалася новими віяннями в суспільно-політичному житті Австро-Угорщини, відтак у середовищі галицьких і буковинських євреїв завершувався тривалий процес переоцінки суспільних ідеалів. Зауважимо, що в залежності від особистого ставлення до громадянських і релігійних рухів люди підтримували відкритість єврейського суспільства чи повну його ізоляцію. Проблема полягала в тому, що тривалий та інтелектуальний вплив на розвиток модерних національно-єврейських політичних рухів австрійської доби мали хасидизм¹ і Гаскала². Незважаючи на те, що конфлікти з традиційними рабиністами були досить поширені в тогочасних Галичині й на Буковині, спротив міснагедів (мітнагдім)³ був значно слабкішим. У найбільших центрах міснагдизму (Львів, Броди, Бучач) ще на початку XIX ст. більшість населення була хасидами. Проти австрійської влади та пов'язаної з нею Гаскали виступали галицькі міснагеди і хасиди. Зокрема прихильники Просвітництва – маскіли⁴ відмовлялися від традиційного одягу й від загальної мови східноєвропейського єврейства (їдиш), вважаючи її непристойним «жаргоном». Мовою повсякденного спілкування вони вважали німецьку або польську, а літературною, поряд з ними, вважали давньоєврейську мову. Просвітники прагнули, щоб євреї ставали селянами і ремісниками, а не тільки дрібними торговцями [21,179].

Поza сумнівом, різниця між прихильниками хасидизму і Гаскали була величезною. З одного боку, збідніла дрібна буржуазія, люмпен-пролетаріат, з іншого – молода, швидка в рості середня і велика буржуазія та пов'язана з нею інтелігенція. Хасиди вважали сучасну світську освіту загрозою своїм культурним і релігійним цінностям, у той час як маскіли вбачали саме в ній основну передумову для того, щоб рівноправно діяти серед християн і реалізовувати нові економічні можливості. Для більшості хасидів капіталізація економіки, навпаки, погіршила їхній майновий стан. Саме ж сприйняття хасидів та маскілів цілковито відрізнялися. Освічені євреї не вважали життя в діаспорі проблемою і дивилися на себе як на повноцінних підданих австрійського імператора. Євреї-традиціоналісти сприймали Австро-Угорщину, а отже і її провінції – Галичину й Буковину – як чужу країну й щиро очікували спасіння після приходу Месії. Мабуть саме тому Л. фон Захер-Мазох із захопленням описував «орієнтальний характер, який не знає жодного минулого, жодного майбутнього, що живе тільки чуттєвою сучасністю, блискучий дух, отой дух Соломонової мудрости і талмудичної хитрости, яскрава барвіста фантазія» [14,33].

Процес утвердження національних цінностей серед євреїв західноукраїнських земель виявився довготривалим. Один з видатних представників першого покоління Гаскали філософ Натан Крохмаль обґрунтував історію Ізраїлю не в традиційній для того часу парадигмі релігійної общини, а як

1 Хасидизм – релігійний напрямок в юдаїзмі, який з'явився у XVIII ст. на Поділлі та Волині, засновником якого був Ізраель Бен Еліезер (БЕШТ). Хасиди, прихильники цього напрямку, надають особливого значення молитовному екстазові, співу, спільним трапезам. Духовні лідери Хасидизму – «цадики» (праведники) вважаються сакральними особистостями, на яких сходить «шхіна» (Господня присутність).

2 Гаскала – івр. «просвіта», єврейський просвітницький рух, який виник у 2-й половині XVIII ст. Його засновником вважається М. Мендельсон. Гаскала виражала прагнення політичної та громадської емансипації євреїв, їхньої громадянської рівноправності з населенням, яке їх оточує.

3 Міснагеди (їдиш), мітнагдім (івр.) – ідейні противники хасидського руху

4 Маскіли – прихильники Гаскали.

народу. Вперше в основу періодизації єврейської історії були покладені національно-політичні критерії [1,30,40]. В нових історичних умовах, під впливом ідей єврейського Просвітництва, гебраїська мова, яка дотепер слугувала мовою богослужіння, стає модерним «знаряддям» секулярного мислення. Завдання звільнення євреїв з тісних меж гетто звучить основним контекстом єврейської літератури доби Гаскалі [60,91].

У дилемі дефініцій – євреї-релігійна спільнота та євреї-народ – поступово перемагала остання. Адже питання майбутнього місцезнаходження нації стало центральним: одні покладали надії на розв'язання єврейського питання на теренах, де проживали, інші – робили категоричну ставку на відродження державності у Палестині. Давалися взнаки й відмінні світоглядні орієнтири. Якщо традиціоналісти і далі покладалися на веління Месії, то інші виступали речниками боротьби за громадянські і національні права. А що соціальна стратифікація євреїв призвела до визначення відмінних стратегічних завдань, які визначали діалектику національного ідеалу єврейства, свідчили й перші національні організації й товариства [6,179,180; 17,5,6].

Перші сіоністські організації з'явилися у Галичині на початку 80-х років XIX ст. Їхнє виникнення було пов'язане з ідейною кризою, яка охопила ті традиціоналістські кола, які сподівалися на повернення історичної батьківщини євреям за велінням Месії. Затим що сіонізм постав у той час, коли європейське суспільно-політичне життя визначалося вируванням ідеалів лібералізму, соціалізму та націоналізму. Аналізуючи поступ єврейської політичної думки англійський учений Н. Дейвіс зауважив: «Політичний сіонізм відрізнявся від решти виявів європейського націоналізму головно тим, що його священна національна земля лежала за межами Європи. А в решті аспектів він мав усі риси, властиві й іншим тогочасним національним рухам: самозречену мрійницьку еліту; складну ідеологію, основувану на націоналістичній інтерпретації історії та культури; широкий спектр політичної думки; ... цілий гурт ворогів і, попервах, жодного реального шансу на практичний успіх» [9,872]. Отже, збагативши варіативність націоналізму, сіонізм як суспільно-політична доктрина та масовий громадсько-політичний рух не міг уникнути впливу на нього тих суспільних ідеалів, які полонили свідомість європейської громадськості.

Не дивлячись на емансипацію 1867 р. та форсовану асиміляцію [33,1,2], проблема дискримінації євреїв не знімалася з порядку денного, особливо в економічних відносинах, які були основою суспільного життя [57,7]. Приміром, асимілятори німецького напрямку у 1868–1869 р. створили Союз «Шомер Ізраель» (Варта Ізраїлю). Представники «Шомер Ізраель» підкреслювали, що «є австрійцями» і «австрійськими патріотами», що свободою і рівноправністю зобов'язані Габсбургам. У питаннях внутрішньої політики Союз «Шомер Ізраель» виступав за консолідацію всіх гебраїських громад Галичини. Його керівники проголосили ідею створення Союзу єврейських громад. Більш численною у 80–90-і роки XIX ст. була група асиміляторів, орієнтованих на польську культуру. Асимілятори польського напрямку були об'єднані в товариство «Агудас Ахім» (Союз Братів) [47,23–24; 32,95,97,104–109]. Як писали очевидці, «вони йшли з емблемою Білого орла у сильній руці» [24,64]. В результаті їхньої активної просвітительської – пропагандистської діяльності польська мова, що ще кілька десятків років тому рідко звучала на вустах єврея,

стала мовою єврейської інтелігенції, а серед простого народу – мовою приятельського спілкування. Нова хвиля польської асиміляції, яка припала на кінець 80-х – початок 90-х років XIX ст., викликала певне неприйняття у єврейської громадськості.

До того ж прояви новітнього антисемітизму та пауперизація галицьких євреїв сприяли їхній еміграції з Австро-Угорщини. Починаючи з 1870-х рр. зростали темпи еміграції, євреї покидали Галичину остаточно, цілими сім'ями. Ці обставини змусили представників єврейської інтелігенції шукати нові шляхи розвитку єврейського суспільства західноукраїнських земель. Власне ці роки й характеризувалися розвитком т.зв. палестинофільського руху, чільники якого першими з–посеред єврейських національних партій організаційно структурувалися [59,242–245]. Прагнення євреїв знайти свою втрачену історичну батьківщину починає набувати реальних форм.

У 1882 р. вийшла друком брошура лікаря і громадського діяча, засновника палестинофільського руху «Ховеве Сіон» (Улюбленці Сіону) Лео Пінскера «Автоемансипація – заклик російського єврея до своїх одноплемінників». У ній пролунав заклик скерувати зусилля передовсім на відродження своєї національної свідомості і домогтися концентрації єврейського народу на одній, йому приналежній території. Однак Л. Пінскер не визначив місце майбутньої держави: чи це повинна бути Палестина, чи територія в іншій частині світу [50,936,937]. Одночасно того ж року у Львові відбувся перший сіоністський вечір, а через п'ять років постав провісник палестинофільського руху – організація «Ціон». На початку 1890-х років нею оприлюднено брошуру «Якою повинна бути програма єврейської молоді», яка маніфестувала прагнення єврейської молоді до національного відродження [6,181]. У ній зокрема говорилося: «Геть із зручним асиміляційним маскараром! Геть з догідливою музикою Янкелем і його шанувальниками!» [52,289].

В 1895–1896 рр. на двох з'їздах «Ховеве Сіон» було засноване «Галицьке товариство для колонізаційної роботи у Палестині» під назвою «Агават Сіон» (Любов Сіону) з центром у Тарнові. Саме вихідці–сіоністи з цього міста у 1897 р. заснували першу галицьку колонію у Палестині – Махнаїм [40,407]. Так завершилася перший протосіоністський період розвитку сіонізму [35,5,6,12,26,30].

Сучасник–українець тих подій, аналізуючи тогочасну крайову стратегію галицьких сіоністів, констатував їх переконання в тому, що «... переслідування (євреїв. – І.М.) не буде мати кінця, поки не спочине вічний жид, се є, доки буде жидівська народність без охорони права народів, котрої заживає лише в територіальнім центрі, як довго буде народом волоцюг... Жидівство потребує вітчизни... Сею вітчизною може бути лише стара країна єврейського племені, Палестина» [29,152]. Досить характерним для сіоністського руху того часу було висловлювання одного із соратників Т. Герцля Натана Бірнбаума: «Серед усіх європейських народів тільки українці не брали участі у створенні великої всесвітньо–історичної неправди проти євреїв. А те, що раніше було тільки справою їхнього інстинкту, тепер вони, українці, продовжують як свідому політику ... Українці, серед яких, очевидно, проживає більшість євреїв, не вимагають їхньої асиміляції» [8,69]. Очевидно, Н. Бірнбаум відзначає тут зміни, що відбулися з боку українців стосовно євреїв, принаймні, у етнополітичному сенсі, і, насамперед, у Галичині. Так, якщо в XVII ст. під

час Хмельниччини українці ототожнювали євреїв, як ворогів, з поляками (аналогічні процеси відбувалися наприкінці XVIII ст. під час гайдамацьких повстань), то на початку XX ст. в епоху становлення громадянського суспільства і боротьби політичними засобами, українська демократична інтелігенція спробувала зрозуміти і підтримати національні прагнення євреїв. Єврейські й українські національні рухи однозначно виступали, насамперед, проти асиміляції, що і було, передусім, основою для їхнього політичного зближення. Тому Н. Бірнбаум і говорив про євреїв як про можливих союзників українців у боротьбі за національну незалежність: «В особі євреїв українці знаходять сильного і незалежного товариша, що захищається від асиміляції, ворожої також для українців, що йде разом з ними, переборюючи труднощі, товариша, якого вони дійсно потребують» [8,70].

Подібний тон мала й кореспонденція чернівецької газети «Буковина», яка зауважувала: «До сіонізму віднесла ся руска суспільність прихильно. Не тільки з політичних мотивів, не тільки тому, що сепарация Жидів від поляків і німців може скріпити наші шанси в боротьбі о політичне визволене нашого народу; так ми як і вони має однакові цілі: на[ц]іональну еманципацию широких мас народних, а в Галичині спільного ворога: Поляків» [26,1].

Сіоністи не ставили виразних політичних завдань, їхньою головною метою була боротьба за збереження єврейської національної ідентичності, а ідеалом – утворення Єврейської держави в Палестині чи Уганді. Іншими територіями, де могла б виникнути держава євреїв, уявлялися Америка, терени між річками Небраска і Арканзас [55,314]. Проте важливим в усіх проєктах було твердження, що найбільшим щастям для єврейського народу може бути тільки незалежна вітчизна [36,45зв,56; 37,5,43–47,63]. Аналізуючи сучасне становище єврейського народу, сіоністи підкреслювали, що воно упродовж багатьох століть характеризувалося постійною боротьбою, у якій євреї, як правило, були слабкою стороною, тому не дивно, що «ми деградували, мізерніли, наш національний характер спотворився. Відображенням наших сьогоднішніх відносин є матеріальний нестаток, фізична недосконалість, моральний і розумовий занепад, одним словом, нам загрожує повне знищення, що є тільки питанням часу. Це стосується, насамперед, євреїв, що живуть у Галичині і Росії» [51,21].

У 1883 і 1887 р. у Львові виникли сіоністські товариства «Мікра Кодеш» (Скликання священного зібрання) і «Сіон», які у майбутньому і склали ядро Всегалицької сіоністської організації. Згодом у всіх більших містах Галичини були створені схожі товариства: «Шохре Тошіа» у Стрию, «Га-іврит» в Коломиї, Станіславові, Тарнові й Дрогобичі. В останньому місті 1887 р. виник ще й гурток «Ейнігкайт» (Єдність), який у своїй програмі заявляв про політичні цілі: «...необхідно домагатися повної згоди з місцевим населенням, якщо воно не обмежує права євреїв. Асиміляція євреїв – це обман або самогубство народу» [40,405]. Усі перелічені організації боролися з одного боку, за те, щоб уже наполовину засимільована молодь знову повернулася до єврейської історії та єврейської мови, з іншої – за просвіту найортодоксальніших представників єврейства [18,7,7зв]. Саме у цей час на політичному горизонті краю з'явилася Єврейська національна партія (ЄНП), що проголосила: «Єврейський народ не загинув, він має життєві сили, щоб перечекати бурю і відродитися до нового життя» [24,66–67; 27,110–111].

Свою програму ЄНП оприлюднила у Львові в 1892 р. Вона складалася з двох частин, які стосувалися становища євреїв Галичини і проблем освоєння Палестини. Це була одна з перших програм національно-єврейських партій, тому багато що не було ще чітко окреслене, переважало декларування загальних цілей. Особливо це стосувалося освоєння Палестини. Частина програми ЄНП, присвячена внутрішній політиці, передбачала здобуття значної кількості представницьких місць у керівництві громад і парламенті, а також реалізації прав, що належать євреям як окремому народу, створення спілок єврейських ремісників, опанування нових сфер економічної діяльності, створення професійних шкіл, ліквідація релігійних кагалів, виховання молоді в дусі юдаїзму, заснування семінарії для підготовки рабинів, поширення сучасних наукових знань, розвиток національної самосвідомості, достоїнства і солідарності, усвідомлення своїх прав і обов'язків як щодо євреїв, так і неєвреїв, а також виправлення «різних єврейських недоліків» [17,8,10,11–14]. Зверталася увага на зростаючу хвилю антисемітизму, особливо в Росії і Румунії, і на необхідність знайти місце, що стане новою батьківщиною для нащадків. Відповідь була однозначною: такою країною буде Палестина. Зовнішньополітична програма містила наступні положення: організацію еміграції євреїв з Росії і Румунії до Палестини, створення там колонії для єврейського пролетаріату, пробудження в єврейських колоністів почуття національної єдності і мовної спільності через запровадження івриту, створення в Палестині професійної школи й івритської академії, створення в Європі товариства з освоєння Палестини.

Фактично, «львівська програма» ЄНП лягла в основу низки аналогічних партій, спрямованих на національне відродження єврейства [24,67]. Приміром про це говорить програма Єврейської національної партії Буковини (1909). У ній вказувалося, що вона «є вільною народною партією і має за мету організацію євреїв Буковини на єврейсько-національних та єврейсько-народницьких засадах... виступає за пробудження і розвиток єврейської національної самосвідомості, а також солідаризацію і згуртування єврейського народу загалом і на Буковині зокрема. ... Найголовнішою метою партії є: повна реалізація проголошеної конституцією рівноправності в усіх сферах, необмеженої рівності, а також визнання єврейського народу і єврейської нації» [12,276]. Подібні завдання ставили перед собою і національно-культурницькі за спрямуванням «Політичне товариство прогресивних євреїв Буковини» (1905) та «Єврейське політичне товариство» (1907) [12,222–228, 238–243].

У другій половині 90-х років XIX ст. віденський журналіст Теодор Герцль надав освоєнню Палестини політичного звучання, а єврейському питанню – міжнародний характер, створивши сіоністську організацію, що охопила значну частину народу [41,2–3]. У розвідці «Єврейська держава. Спроба сучасного розв'язання єврейського питання» (1896) він написав: «Ми всюди спробували чесно ввійти до національних спільнот, які нас оточують, зберігши лише віру наших батьків. Цього не допустили. Даремно ми стаємо відчайдушними патріотами, та навіть, подекуди, нестримними патріотами; ми даремно приносимо в жертву такі самі гроші та кров, що й наші співвітчизники. Даремно намагаємося збільшити славу наших відповідних батьківщин» [48,73–74]. «Єврейське питання, – продовжував Т. Герцль, – є національним питанням і повинне посісти своє місце на світовому рівні, вирішити ж його можна тільки міжнародними зусил-

Лям» [60,525]. Трактуючи єврейське питання виключно національним, Т. Герцль пропонував надати йому водночас політичного звучання. З цього приводу ізраїльський вчений Ш. Авінері зазначає: «Герцль першим здійснив пролом у єврейській та світовій суспільній думці, перетворивши національне вирішення єврейського питання з теми, яка обговорювалася на сторінках провінційної періодичної преси, ... в проблему, яка зацікавила широкі кола в усьому світі» [1,130].

Оскільки партійна структуризація єврейської громадськості відбувалася одночасно з становленням партійної структури українського політичного табору, то праця Т. Герцля викликала жваву реакцію українців. «Не можна, однак, відмовити йому (Т. Герцлю. – І.М.) у тому, – писав І. Франко, – що його план одухотворений глибокою вірою і гарячою любов'ю до свого народу, особливо до його пригноблених і знедолених мас. Шкода, але ми думаємо, що автор занадто поверхово знає ці маси. ... План, однак, без сумнівів, має майбутнє, і якщо сьгоднішнє покоління ще не готове до нього, то згодом (план. – І.М.) дочекається молоді, що захоче і зуміє його здійснити» [53,74].

На організованому Т. Герцлем першому сіоністському конгресі в Базелі 29–31 серпня 1897 р. було сформульовано програмне положення політичного сіонізму: «Сіонізм прагне до створення в Палестині території для єврейського народу, гарантованої суспільно–правовим шляхом» [60,525]. Особистість Т. Герцля стає легендарною серед євреїв: «Маси, що не знали про існування сейму у Львові, захопилися виборами до конгресу у Базелі (перший світовий сіоністський конгрес у Базелі 1897 р. – І. М.); люди, що не мали уявлення про топографію свого міста, про географію й історію своєї країни, ламали голову над проблемами міжнародної дипломатії і колоніальної політики», – так писав про настрої галицьких євреїв кінця ХІХ ст. В. Фельдман [52,289].

Сіоністські ідеї досить швидко поширилися і в єврейському середовищі Буковини. Значною мірою цьому сприяло прагнення протиставити цю ідеологію процесам асиміляції євреїв шляхом навернення їх до німецької мови та німецької культури. На початку ХХ ст. було створено товариство «Крайовий комітет сіоністів Буковини», що займалося питаннями видання літератури про сіонізм, збором грошей на створення буковинської колонії в Палестині, проведенням семінарів на теми сіонізму [12,31]. У лютому 1910 р. у Чернівцях відбувся крайовий партійний з'їзд сіоністів, від яких «усі очікують плідної роботи, а також ... необхідність покласти край розбрату, відкинути вбік усе особисте і працювати на благо та процвітання євреїв» [12,301]. Слід зауважити, що «загальні сіоністи» тривалий час діяли без власної програми, дотримуючись ухвал Базельського конгресу. Значно пізніше, у травні 1931 р. ухвалено програму, в якій проголошено: «Загальний сіонізм визнає першість інтересів народу як цілісності і потреби відбудови Ерец–Ізраель... над ідеологією класів, груп чи станів і тому прагне, щоб усі інтереси... підпорядковувались загальним і національним цілям» [34,1].

Закономірною тенденцією суспільно–політичного життя стало й організаційне об'єднання соціально–активної частини єврейського пролетаріату. В перших роках ХХ ст. у Галичині з'явилися перші робітничі організації сіоністської орієнтації: товариство єврейської торговельної молоді «Ахва» (Братство) (1900), товариство торговельних помічників «Ахдут» (Єдність) (1903). В 1904 р. відбувся установчий з'їзд сіоністської

партії «Поалей Сіон» (Робітники Сіону), яка вже в 1905–1906 рр. налічувала 19 осередків в східній і західній частині провінції [40,409; 30,2,3зв]. Своєю головною метою партія вважала утворення незалежної єврейської соціалістичної держави в Палестині [38,4; 15,21,21зв,38,47,47зв]. Один із чільних діячів «Поалей Сіону» в Україні С. Гольдельман пізніше так формулював суть основних положень «єврейського національного соціалізму» початку ХХ ст.: «...не може пролетаріят такої нації добратися до соціалістичного устрою без радикальної зміни в господарському становищу цілої жидівської нації, без збудовання власного національного організму в Палестині з переважаючою більшістю там Жидів. ... Шлях жидівського пролетаріату до соціалізму веде через еміграцію і концентрацію жидівських працюючих і шукаючих роботи мас в Палестині, в хліборобстві і промислу, які вони там мають закласти...» [7,16]. Однак слід зауважити, що основне ідейне розмежування в рамках «єврейського націоналізму» намітилося між сіонізмом та автономізмом. Прихильники останнього вважали, що створення власної держави не вирішить відразу усіх проблем багатомільйонної єврейської діаспори, яка існуватиме ще упродовж багатьох поколінь. Відтак потрібно домогтися широкої мовно–культурної, громадської, релігійної автономії в Галуті.

Одним із провідних у розвитку єврейської суспільно–політичної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. був соціалістичний напрям. У середовищі галицького та буковинського єврейства цього часу соціал–демократизм став другим значним національно–політичним рухом після сіонізму. Ще в 90–х рр. ХІХ ст. у Львові, Дрогобичі, Стрию виникли робітничі гуртки «Світ», «Рівність», «Братство», в яких євреї–робітники брали активну участь. Вони й виступили ініціаторами створення у 1894 р. організації «Пролетаріат», метою якої була «політична просвіта робітників» [27,111]. Єврейські соціалісти Галичини впродовж 1890–х років входили до складу єдиної і формально інтернаціональної Соціал–демократичної партії Галичини і Сілезії (СДПГіС), яка все виразніше набувала польського національного характеру. У 1897 р. на конгресі СДПГіС у Перемишлі було висунуто ідею створення самостійної єврейської робітничої партії Галичини, поштовхом до чого стало виникнення в 1897 р. у Вільносі Загального єврейського робітничого союзу (Бунд). Своє майбутнє етнічної групи Бунд та інші опоненти сіоністів бачили в її «вростанні» в місцевий етнополітичний організм у якості окремого етнічного сегменту. Галицькі бундівці визначали своєю метою повалення капіталістичного устрою, домогалися гарантування та захисту прав національних меншин та права народів на самовизначення [16,2; 2,163–165; 39,7зв]. Єврейську соціал–демократичну партію (ЄСДП) Галичини (дещо пізніше – і Буковини) було проголошено у 1905 р. Висхідна засада її ідеології – визнання факту окремішності єврейського народу, стійкості його національної самосвідомості, надання євреям національно–персональної автономії, спротив асиміляції, а також обстоювання засади класової боротьби. Фактично, ЄСДП займала проміжне місце посередині між двома «крайнощами», представленими пропольською, асиміляторською Єврейською секцією ППСД та сіоністською «Поалей Сіон» [13,324,325,333; 39,5].

Власне тут йдеться про інший аспект проблеми – політичне дистанціювання фігурантів міжетнічної взаємодії у межах політичних таборів в цілому і політичних партій зокрібно. Як слушно зауважив М. Гон, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. українці та євреї співпрацювали в складі

однієї партії – СДПГ: «З часу утворення самостійних єврейської та української соціал–демократичної партій... не було жодної партійної структури, в якій співпрацювали б представники двох націй. Разом із взаємовіддаленням на економічному ґрунті та у царині культури, національний принцип формування партій усталив українсько–єврейське дистанціонування» [6,183]. Через те, обидві нації, що наприкінці ХІХ ст. обґрунтували завдання здобуття державної незалежності, акумулювавши зусилля на реалізацію своїх стратегічних цілей.

Приклад євреїв західноукраїнських земель можна також вважати неодмінним складником етнополітичної мобілізації. Він пов'язаний передусім з пошуками власної національно–культурної ідентичності у діаспорі. Можна припустити, що саме сіоністський контекст став магістральною домінантою єврейського політичного життя досліджуваного часу, поза яким він просто немислимий, позаяк сіонізм не тільки окреслював проблемне поле співіснування «своїх» з «чужими», а й повсякчас утворював його іманентне ідейне ядро. По–суті, моделювання стратегій інтеракціонізму груп і відтворення найважливіших параметрів єврейського політичного простору були чи не єдиними надзавданнями єврейських політичних партій, їхніми перманентними мета–ідеями, які були присутні на рівні етнофора, а нерідко навіть структурної організації. Ця тенденція характеризувалася еволюцією світогляду від релігійного до світського, сіоністського тощо (як зауважував М. Бубер: «В часи пророків і давніх християн це була релігійна синтеза, в часи Спінози це була інтелектуальна синтеза, в часи соціалізму – це суспільна синтеза» [3,11]), а також озвученням тих партійних програм, які мали врегулювати їхні інтереси. Відтак широка партійна структуризація євреївства призвела до розпорошення єврейських національних сил, яке поглиблювалося розколом на сіоністів і територіалістів (тих, хто сподівався на вирішення єврейського питання в країнах проживання). Саме політичний сіонізм, коліскою якого стала Австро–Угорщина і значною мірою західноукраїнські землі (де мешкало дві третини євреїв країни), протиставив традиційному критерію самоідентифікації євреїв – релігії – національну самосвідомість.

Стратегії артикульовані лідерами єврейського національного руху, хоча й формувалися у параметрах спільного знаменника – здобуття громадянського рівноправ'я в багатонаціональній Дунайській монархії, однак відрізнялися за запропонованими методами втілення. Для тих, хто прагнув залишитися на обжитих місцях, так і для тих, хто пов'язував своє майбутнє з відродженням національної держави євреїв у Палестині було важливим здобуття сприятливих умов для комфортного функціонування «своїх». Різниця між тими, хто хотів залишитися «тут», і тими, хто вбачав своє майбутнє «там», на землі Обітованій, полягала у тому, що акультурація для сіоністів була явищем ситуативним. Вона мала сприяти збереженню євреями ідентичності до часу їхньої еміграції в Палестину [41,1,2,4,7–8,9; 25,1,6]. З цього приводу продуктивною є теза А. І. Кука: «Земля Ерец–Ізраель не є чимось відірваним від душі гебрейського народу; це не тільки національний скарб, що є засобом об'єднання народу та підтримання його матеріального і духовного існування. Ерец–Ізраель є найістотнішою складовою самого національного почуття; вона органічно вплетена в саме його життя та внутрішню суть. ... Істинне зміцнення юдаїзму в діаспорі може відбуватися тільки через поглиблення її зв'язків з Ерец–Ізраель. Надія на повернення у Святу Землю є невичерпним джерелом самобутності

юдаїзму. Надія на Спасіння – це сила, що підтримує юдаїзм у діаспорі; натомість юдаїзм в Ерец–Ізраель є самим Спасінням» [19,37].

У цьому положенні опосередковано стверджується факт дилеми тогочасного єврейства досліджуваного хронотопу: їм по–суті і йти не було куди, якщо не брати до уваги міфологічну для багатьох із них землю гебрійського духу – Ерец–Ізраель. Власне він і був тією площиною, в якій євреї по–різному змагалися за відновлення свого «дому буття», за не завжди сприятливих обставин виробляли механізми для збереження національної та культурної самоідентичності. У повному сенсі євреї не становили нації – навіть т.зв. позаісторичної національності, як, приміром, українці. А тому їхнє громадянське та економічне існування в Австро–Угорщині залежало не від участі в національній спільноті, як у поляків чи українців обраного хронотопу, а, навпаки, від відсутності такого статусу.

Етапним на шляху західноукраїнського єврейства до національного відродження, а відтак до етнополітичної мобілізації, став його т.зв. протосіоністський період [6,181]. Так ідеологічну доктрину утвореної 1893 р. ЄНП пояснював її національний фермент. Її програмовий документ висував завдання зміцнення національної самоідентифікації євреїв, захисту їхніх громадянських прав та самостійного політичного курсу. Це означало, між іншим, і відмову від ролі носіїв чужих (головним чином) польських інтересів [29,152–154]. Партійна програма ЄНП сформулювала завдання палестинської роботи: утворення єврейського територіального центру у Палестині розглядався як єдиний можливий засіб реального зцілення від національної упередженості та ксенофобії. Кристалізація національних ідеалів ЄНП призвела до перейменування її у 1895 р. на Партію сіоністів Галичини [24,65,66].

Як вже зауважувалося, рушійною силою для мобілізації тогочасного єврейства стали ідеї Т. Герцля («Єврейська держава» 1896 р. та перший конгрес сіоністів 1897 р.), який визначив, що сіонізм не частина якогось окресленого цілого або ж партія, а власне рух єврейського народу («єврейський народ в русі (unterwegs)») [49,154]. Не випадково один із творців теоретичної основи для єврейського національного руху Л. Пінскер ще 1882 р. зазначав, що «євреї – народ без території, і тому всюди ми чужі, і всюди до нас ставляться, як до чужих. І єдиний вихід із цього становища – знайти країну, де ми будемо жити власним життям, як живуть усі інші народи» [20,61].

Програмне положення політичного сіонізму – утворення власної держави у Палестині – знайшло сприятливий ґрунт в Галичині, оскільки вже перша крайова сіоністська організація була утворена у Львові ще 1893 р. як «Місцева група Львів Союзу австрійських товариств для колонізації Палестини і Сирії Сіон» [24,67]. Політична традиція т.зв. крайової політики галицьких сіоністів, незважаючи на ідеологічну риторіку, ґрунтувалася на засадах компромісу і визначалася формулою «do ut des» («даю, щоб і ти мені дав») [42,1,2; 11,16,23,34,56,72].

Унаслідок популяризації сіоністських ідей серед релігійних єврейських кіл на початку ХХ ст. у лоні сіоністів утворилася фракція «Міхрахі» (від «Мерхаз рухані» – Духовний центр), яка згодом перетворилася на самостійну партійну організацію з домінуючими релігійними цілями [6,181]. Її основні програмні засади поєднували традицію з роботою, спрямованою на відродження Палестини – поширення релігійної сві-

домості, знань Талмуду, підтримка переселення євреїв до Єрец–Ізраель [32,24,30; 47,1–3].

Подібні засадничі позиції – відродження національного вогнища в Палестині, однак із плеканням соціалістичних ідеалів, відстоювали прибічники ідей пролетарського сіонізму в Галичині й на Буковині у програмі «Єврейської соціал–демократичної партії Поалей Сіон» [38,4; 39,5; 46,1–2]. Етнополітичну мобілізацію єврейства у лавах цієї єврейської соціалістичної партії С. Гольдельман характеризував таким чином: «... маса – перетворюється в націю (розрядка в оригіналі. – І.М.), яка себе починає пізнавати, як щось окреме, що пред'являє права на людське існування, яко новопосталий визначившийся організм серед других рівних йому і одноразово – від нього ріжних» [7,11].

Аналіз програмових засад сіоністських партій (протосіоністської ЄНП, правої «Мізрахі», лівої Поалей Сіон), що діяли на західноукраїнських землях, свідчить що вони, будучи організаціями суто моноетнічними, виступали на захист національного і громадянського рівноправ'я євреїв, домагалися для них національно–персональної автономії – складала суттєвий сегмент платформи, на якій відбувалася політична соціалізація євреїв [43,1–3; 44,2–4; 45,6–9]. Її значно доповнювало організаційне об'єднання соціально–активної частини єврейського пролетаріату в Загальноєврейському робітничому союзі (Бунд) та ЄСДП. Як національна партія, Бунд об'єднував у своїх лавах пролетаріат за національною ознакою, який мав повалити капіталістичний устрій і забезпечити поневоленим народам право на самовизначення, проте осібно місце у його ідеології посідали також і соціальні ідеали [16,2,8; 2,163–165; 10,3–5].

На рубежі ХХ ст. лідери біетнічної галицько–польської соціал–демократії засвідчували поступове посилення конкуренції за політичну участь євреїв–робітників у партійних організаціях. Створення спеціального агітаційного комітету для Галичини – Крайового єврейського агітаційного комітету (КЄАК) – виявилось недостатньо ефективним, тому більшість делегатів ІХ з'їзду ППСД у Кракові (30 жовтня – 1 листопада 1904 р.) ухвалила, що діяльність КЄАК відповідала інтересам «панівних експлуататорів, сіоністських і антисемітських демагогів і всяких шовіністів» [13,323]. Натомість у резолюції з'їзду підкреслювалося, що «першим і найважливішим клясовим інтересом християнського і жидівського пролетаріату є збереження тісної солідарності й постійного співділання цілого пролетаріату без ріжничі конфесії й походження» [23,187].

У програмовій, т.зв. першотравневій 1905 р. відозві засновників ЄСДП (Рубіна Бірнбаума, Карла Айнеуглера, Генріха Гроссмана, Якова Бросса та ін.) стверджувалося: «Що для жидівського пролетаріату зроблено під оглядом агітаційним та організаційним, те зроблено не по думці польських соціалістів, але проти їх політики. За кожне товариство жидівських робітників велася боротьба, за кожні жидівські збори треба було в партії боротися і просити, аргументувати й доказувати їх потребу... За кожду відозву жебрати, сперечатися за вислови...» [22,6–8]. Рішення про створення нової партії лідери мотивували прагненням того, щоб соціал–демократичний рух охопив якомога ширші маси єврейського пролетаріату. Це, очевидно, суттєво скоригувало позицію ППСД щодо єврейського питання, оскільки виконавчий комітет вже 8 травня того ж року ухвалив з цього приводу спеціальну постанову. В ній, прагнення до відокремлення єврейських робітників характеризувалося як

таке, що випливає з конфесійних і расових забобонів, тоді як справжній соціал–демократи не повинні були б перешкоджати «зближенню євреїв із польською культурою» [13,324–326]. На такі «міркування» єврейські соціал–демократи пізніше зауважували: «Що Польська Соціалістична Партія має в собі досить антисемітичних елементів, в цьому нема сумніву. Але не може бути також сумніву, що ослаблення цих елементів в значній мірі залежатиме від політики жидівських соціалістів з Бунду і Поалей–Ціон...» [7,77].

Висновки. Усі єврейські партії, які інституціонувалися в досліджуваному хронотопі, виступали захисниками національно–персональної автономії (тобто об'єднання представників єврейської нації не за територіальною ознакою, а внаслідок індивідуального союзу без врахування місця проживання), запорукою якої вважали гміну (кагал). «Загальні сіоністи» не виключали її віросповідного характеру, однак на перше місце висували національну ідею. Стратегія сіоністських партій поєднувала плекання етнічного «я» євреїв у поліетнічному соціумі з одночасною підготовкою членів групи до повернення на історичну батьківщину. На зміцнення етнічної самості євреїв, подолання асиміляційних тенденцій у лоні групи, підготовку людських ресурсів для майбутнього державотворення була спрямована й стратегія т.зв. синтетичного сіонізму – поєднання палестинської роботи з крайовою [41,6,7]. Виключення віросповідних функцій з компетенції єврейських гмін вимагали соціал–демократи (в тому числі і «Поалей Сіон»).

Натомість політичний та ідейний національно–релігійний рух сіоністів «Мізрахі» (Духовний центр) та релігійний рух євреїв–ортодоксів «Агудат Ізраель» (Союз Ізраїля) вважали за необхідне першочергове задоволення релігійних потреб єврейського народу [31,12,13,171,171зв,180,209зв; 32,24,30]. Розбіжність партійних ідеологій відображала відсутність єдності усередині єврейської спільноти. Ставлення до ідеї відродження національної держави розмежовувало палестинофілів та тих, хто сподівався на позитивне вирішення єврейського питання в Галуті. Сіоністські партії розходились у поглядах на майбутній устрій єврейської держави, а «Поалей Сіон» виступав апологетом соціалістичного устрою держави. Осторонь як від одних, так і других стояли традиціоналісти («Агудат Ізраель»). Додатковими факторами для протистояння було ставлення до проблеми мови (їдиш, іврит) та характеру кагалів (світські, релігійні) [34,2; 31,263,264,273–275,453–456].

Єврейська громадськість не залишалася осторонь партійної структуризації, передумовою якої став імператив національного ренесансу єврейства досліджуваного хронотопу. Він, по–перше, визначав завдання відродження історичної батьківщини в Ерец–Ізраель, і, по–друге, домагався здобуття реального національного рівноправ'я в регіоні. Остання обставина була визначальною, оскільки, як вже зауважувалося, в Австро–Угорщині, а отже і у Галичині й на Буковині, євреїв не визнавали нацією. Відчутним фактором, який і надалі розмежовував єврейські маси, були їхні суспільні ідеали. Адже саме дилема національного і соціального, класового стала своєрідним бар'єром, який відмежовував єврейську громадськість, яка шукала відповіді на численні питання Модерної доби, по різних партійних таборах. На зламі ХІХ–ХХ ст. простежувався й інший підхід у визначенні діалектики національного ідеалу. Саме він зростав на паритетних засадах національного і соціального. Власне їхнє відображення у фокусі таких взі-

рців розмежовувало євреїв Галичини і Буковини, обумовивши утворення широкого спектру їх етнічного партійно–політичного представництва, для якого визначальними були факт відсутності єврейської держави і проживання групи в іноетнічному оточенні.

Насамкінець зауважимо, що євреї залишалися одним із помітних суб'єктів західноукраїнської етнополітичної сфери досліджуваного періоду, а фактор їхньої етнополітичної мобілізації, зумовлений передусім активністю їхніх політичних партій, був уявним свідком перетворення єврейської спільноти в етнонацію для захисту своїх групових прав. Єврейські політичні партії цього хронотопу об'єднували сповідування методів захисту прав власної етнічної групи, вимоги фактичного рівноправ'я в політичній і соціальній сферах, врегулювання культурних домагань тощо. Відтак врегулювання єврейського національного питання, незважаючи на дисперсність євреїв, їхню етноконфесійна самотність та соціальну неструктурованість, трактувалося як альфа і омега політичних орієнтирів етнічних політичних партій різного (автономістського, правого, лівого) спрямування. В їхніх програмових вимогах на загал превалювали захисні стратегії – і тих, хто прагнув відродження національної держави, так і тих, хто протиставлявся ідеї сіонізму.

Література

1. *Авинери Ш.* Основные направления в еврейской политической мысли / Шломо Авинери. – Б. м., 1983. – 489 с.
2. *Агентурные сведения* повітових управлений державної поліції о діяльності українських, єврейських і польських буржуазно–націоналістических партій і організацій в повітах Станіславського воеводства. 16.01.1937–31.12.1937 г. – Державний архів Івано–Франківської області (ДАІФО), ф. 68сч оп. 2, спр. 446с, арк. 1–168.
3. *Бубер М.* Гебрейство та людство / Мартін Бубер // Незалежний культурологічний часопис «І». – 1996. – Ч. 8: Україна і юдеї, гебреї, євреї. – С. 8–17.
4. *Возняк Т.* Тексти та переклади. / Тарас Возняк. – Харків: Фоліо, 1998. – 667 с.
5. *Габермас Ю.* Залучення іншого. Студії з політичної теорії / Перекл. з нім. / Юрген Габермас. – Львів: Астролябія, 2006. – 416 с.
6. *Гон М.* Галичина кінця XIX – початку XX ст.: формування єврейського сегменту політичної системи Австро–Угорщини / Максим Гон // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 13. – Рівне, 2008. – С. 179–184.
7. *Гольдельман С.* Листи жидівського соціал–демократа про Україну: Матеріали до історії українсько–жидівських відносин за часів революції / Солоненко Гольдельман. – Відень: Жидівське видавництво «Гайсин» на Україні, 1921. – 80 с.
8. *Дашкевич Я.Р.* Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) / Я.Р. Дашкевич // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 63–73.
9. *Дейвіс Н.* Європа: історія / Пер. з англ. / Норман Дейвіс. – К.: Основи, 2000. – 1464 с.
10. *Донесення* Черновицкої дирекції поліції о собраниях еврейской социал–демократической организации «Бунд» в гор. Черновцы. 26.03. – 28.03.1913 г. – Державний архів Чернівецької області (ДАЧО), ф. 3, оп. 1, спр. 11941, арк. 1–7.
11. *Донесення* староств про діяльність єврейських товариств по колонізації євреїв в Палестині «Сіон» на їхніх територіях. 1894 р. – Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДАУ у Львові), ф. 146, оп. 58, спр. 3046, арк. 1–80.
12. *Єврейське населення та розвиток єврейського національного руху на Буковині в останній чверті XVIII – на початку XX ст. / Збірник документів та матеріалів / Упор.*

О. Добжанський, М. Кушнір, М. Никирса / (ред.) О. Добжанський. – Чернівці: Наші книги, 2007. – 464 с.

13. *Жерноклеєв О.С.* Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) / О.С. Жерноклеєв. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – 536 с.

14. *Захер-Мазох ф. Л.* Вибрані твори / Пер. з нім. / Леопольд фон Захер-Мазох. – Львів: Літопис, 1999. – 383 с.

15. *Информации* поветовых управлений госполиции о работе еврейских сионистских организаций «Плюг», «Галюц», «Поалей-Сион» и других в поветах Станиславского воеводства. 15.04.1935 – 24.01.1936 гг. – ДАІФО, ф. 68сч, оп. 2, спр. 275с, арк. 1–77.

16. *Копии* приказов и выписки из приказов Главного управления государственной полиции по дисциплинарным вопросам. 27.01.1922 – 24.08.1925 гг. – ДАІФО, ф. 69сч, оп. 1, спр. 3с, арк. 1–3.

17. *Краткие* исторические справки еврейских сионистских и контрреволюционных партий и информации поветовых староств о деятельности этих партий на территории поветов Станиславского воеводства. 29.05.1937 – 22.12.1937 г. – ДАІФО, ф. 2сч, оп. 1, спр. 1498, арк. 1–195.

18. *Краткий* обзор Станиславского поветового управления полиции отдельных политических партий. 21.08.1932 г. – ДАІФО, ф. 69сч, оп. 4, спр. 142, арк. 1–9.

19. *Кук А. І.* Земля Ізраїлю / Раббі Аврахам Іцхак Кук // Незалежний культурологічний часопис «І». – 1996. – Ч. 8: Україна і юдеї, гебреї, євреї. – С. 36–39.

20. *Куртяк В.Ю.* Етнічний фактор у діяльності політичних партій в Україні 1917–1921 років: Монографія / В.Ю. Куртяк. – К.: МАУП, 2006. – 156 с.

21. *Куцмани Б.* Духовная, культурная и политическая жизнь евреев Галиции при австрийской власти (1772–1918) / Бёрис Куцмани // Материалы Девятой ежегодной международной междисциплинарной конференции по иудаике. – Часть 1. – М.: Сефэр, 2002. – С. 177–191.

22. *Лозинський М.* Жидівська соціальна демократія в Галичині / Михайло Лозинський // Літературно-Науковий Вістник. – 1905. – Т. 32. – Кн. 10. – С. 1–21.

23. *Лозинський М.* З сучасного робітничького руху / Михайло Лозинський // Літературно-Науковий Вістник. – 1904. – Т. 28. – Кн. 12. – С. 177–187.

24. *Маламед В.* У боротьбі за рівноправність та національне відродження (1848–1918 рр.) / Володимир Маламед // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2008. – Ч. 51: Гебрейський Львів. – С. 58–72.

25. *Меморандум* союзу сіоністів-рєвізіоністів в Парижі про створення і сфери діяльності всевітнього представництва євреїв в Палестині. 1928 р. – ЦДІАУ у Львові, ф. 338, оп. 1, спр. 94, арк. 1–7.

26. *Ми і Жиди* // Буковина. – 1908. – 5 (18) вересня. – С. 1.

27. *Монолатій І.* Євреї в імперії Габсбургів (1772–1918 рр.) / Іван Монолатій // Нариси з історії та культури євреїв України. / Упорядники та редактори: Леонід Фінберг і Володимир Любченко. – К.: Дух і Літера, 2005. – С. 97–116.

28. *Монолатій І.* Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу. Монографія / Іван Монолатій. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. – 280 с.

29. *Наймоладше* галицьке стронництво політичне // Правда (вістник політики, науки і письменства). – Львів, 1895. – Випуск LXXIV. – Т. XXIV. – С. 151–154.

30. *Переписка* с поветовыми староствами об утверждении устава, о регистрации еврейских сионистских организаций «Гитахдут» в поветах Станиславского воеводства. 31.08.1923 – 07.03.1930 гг. – ДАІФО, ф. 2сч, оп. 3, спр. 1137, арк. 1–43.

31. *Переписка* с поветовыми староствами об утверждении уставов, о регистрации еврейских организаций и обществ в поветах Станиславского воеводства. 21.04.1920 – 18.03.1930 гг. – ДАІФО, ф. 2сч, оп. 3, спр. 1090, арк. 1–314.

32. *Переписка* с поветовыми староствами об утверждении уставов, о регистрации еврейских сионистских организаций в поветах Станиславского воеводства. 01.12.1920 – 18.03.1930 гг. – ДАІФО, ф. 2сч, оп. 3, спр. 1091, арк. 1–488.

33. *Переписка* со Станиславским повестовым старостом о деятельности еврейских сионистских организаций в гор. Станиславе. 06.02.1939 – 02.06.1939 г. – ДАІФО, ф. 69сч, оп. 1, спр. 963с, арк. 1–31.

34. *Програма* Всесвітнього союзу загальних сіоністів. 1933 р. – ЦДІАУ у Львові, ф. 338, оп. 1, спр. 493, арк. 1–13.

35. *Прохання* жителів окремих місцевостей про заснування товариств по колонізації Палестини «Ціон». Статути товариства. 1890–1892 рр. – ЦДІАУ у Львові, ф. 146, оп. 58, спр. 3047, арк. 1–33.

36. *Прохання* жителів окремих місцевостей про заснування товариств по колонізації Палестини «Ціон». Статути товариства. 1899 р. – ЦДІАУ у Львові, ф. 146, оп. 58, спр. 3056, арк. 1–125.

37. *Прохання* жителів окремих місцевостей про заснування товариств по колонізації Палестини «Ціон». Статути товариства. 1901–1906 рр. – ЦДІАУ у Львові, ф. 146, оп. 58, спр. 3058, арк. 1–80.

38. *Сведения* Министерства внутренних дел об украинских и еврейских политических партиях и организациях, существовавших на территории Польши за 1925 г. и первое полугодие 1926 г. 24.06.1925 – 26.07.1926 гг. – ДАІФО, ф. 8сч, оп. 1, спр. 109с, арк. 1–13.

39. *Сведения* поветового управления государственной полиции о деятельности еврейской сионистской партии «Поалей Ціон» в Станиславском воеводстве. 01.11.1925 – 19.10.1926 гг. – ДАІФО, ф. 2сч, оп. 1, спр. 361, арк. 1–23.

40. *Смольский И.* Зарождение и развитие сионизма в Галиции в конце XIX – начале XX вв. / Игорь Смольский // Материалы Одиннадцатой ежегодной международной междисциплинарной конференции по иудаке. Часть 1. – М.: Сэфер, 2004. – С. 404–411.

41. *Стаття* Адольфа Ротфельда «Про суть сіонізму». Б/д. – ЦДІАУ у Львові, ф. 338, оп. 1, спр. 148, арк. 1–10.

42. *Статут* єврейського політичного товариства у Львові. 1894 р. – ЦДІАУ у Львові, ф. 146, оп. 58, спр. 441, арк. 1–5.

43. *Устав* єврейського націоналістического общества «Охдве Ціон» в общине Бояны Черновицкого уезда и переписка с Черновицким уездным управлением и правлением общества об утверждении устава. 09.02. – 24.02.1898 г. – ДАЧО, ф. 3, оп. 1, спр. 7399, арк. 1–9.

44. *Устав* отделения еврейского националістического общества «Томхе Ціон» в общине Бергамет на Серете Вижницкого уезда и материалы по его утверждению (прошение правления, доклад). 04.01. – 13.01.1898 г. – ДАЧО, ф. 3, оп. 1, спр. 7400, арк. 1–6.

45. *Устав* отделения еврейского националістического общества «Ціон» в общине Сторожинец и переписка со Сторожинецким уездным управлением и правлением отделения об утверждении устава. 24.02. – 19.03. 1898 г. – ДАЧО, ф. 3, оп. 1, спр. 7398, арк. 1–12.

46. *Устав* сионистского еврейского социалистического союза «Поале-Ціон». 1921. – ДАЧО, ф. 325, оп. 1, спр. 1537, арк. 1–2.

47. *Устав*, информации еврейской религиозной организации «Агудас Израель» о проведенных собраниях и изменениях в составе правления организации в г. Коломыя. 03.06.1922 – 28.12.1937 гг. – ДАІФО, ф. 8сч, оп. 1, спр. 44с, арк. 1–24.

48. *Шнаппер Д.* Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації / Пер. з франц. / Домінік Шнаппер. – Харків: Фоліо, 2007. – 223 с.

49. *Шорске К.Е.* Віденський Fin-de-siècle. Політика і культура / Пер. з англ. / Карл Е. Шорске. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. – 320 с.

50. *Bihl W.* Die Juden / Wolfdieter Bihl // Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Im Auftrag der Kommission für die Geschichte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie (1848–1918) herausgegeben von Adam Wandruszka und Peter Urbanitsch. – Band III: Die Völker des Reiches. – 2. Teilband – Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1980. – S. 880–948.

51. *Feldman W.* Asymilatorzy, syoniści i Polacy / Wilhelm Feldman. – Lwów, 1894. – 80 s.

52. *Feldman W.* Skrónictwa i programy polityczne w Galicyi. 1846–1906 / Wilhelm Feldman. – Kraków, 1907. – T. II. – 272 s.
53. *Franko I.* Państwo Żydowskie / Iwan Franko // Tydzien. – 1896. – Nr. 10. – S. 74.
54. *Identität und Gedächtnis in der jüdischen Literatur nach 1945.* Hgs. von Dieter Lamping. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2003. – 229 S.
55. *Kirton J.* Do dziejów asymilacji i sionizmu w Galicyi (1880–1892) / J. Kirton // Moriach. – 1906. – Nr. 12. – S. 314–315.
56. *Mendelsohn E.* Żydzy Europy Środkowo–Wschodniej w okresie międzywojennym / E. Mendelsohn. – Warszawa, 1992. – 180 s.
57. *Nussenblat T.* Sionizm w Małopolsce Wschodniej przed Teodorom Herzlem / T. Nussenblat // Chwila. – 1931. – 10 czerwca. – S. 7.
58. *Pomeranz C. K.* Das Identitätsproblem jüdischer Autoren im deutschen Sprachraum. Von der Jahrhunderte bis zu Hitler / Carmely Klara Pomeranz. – Königstein/Ts.: Scriptor Verlag, 1981. – 186 S.
59. *Ruppin A.* Die Juden der Gegenwart. Eine Sozialwissenschaftliche Studie. – 3. unveränderte Auflage / Arthur Ruppin. – Berlin: Jüdischer Verlag, 1920. – 275 S.
60. *Żydzi w Polsce odrodzonej.* Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna / Red. I. Schipper, A. Tartakower, A. Haftka. – Warszawa, [1932–1934]. – T. I. – 604 s.

Монолатий И.С. Субъекты партийно–политического представительства евреев западноукраинских земель в транзитивный период

Выясняются причины и формы проявления отдельных типов межэтнического взаимодействия на западноукраинских землях в транзитивный период через выделение политического дистанционирования фигурантов межгруппового интеракционизма в пределах политических лагерей в целом и политических партий евреев Галиции и Буковины. Обоснованно тезис о том, что в программных требованиях еврейских политических партий преобладали защитные стратегии, – и тех, кто хотел возрождения национального государства, так и тех, кто противопоставлялся идее сионизма. Сделан вывод, что еврейские политические партии, которые действовали на западноукраинских землях, объединяли исповедуемые методы защиты прав собственной этнической группы, требования фактического равноправия в политической и социальной сферах, урегулирование культурных требований и т.д.

Ключевые слова: межгрупповой интеракционизм, этнополитическая мобилизация, этнонации, политическая идеология, западноукраинские земли, транзитивный период.

Monolatii, I.S. Subjects party political representative offices of Jewries of West–Ukrainians lands in the Transit period

Reasons and forms of display of separate types of the interethnic interaction turn out on the West–Ukrainian lands in the Transit period through the selection of political distance of figurants of groups of the interethnic interaction within the limits of political camps on the whole and political parties of Jewries of Galicia and Bukovina. Grounded thesis that protective strategies predominated in the programmatic requirements of Jewish political parties, – and those, who wanted the revival of the national state, so those, who was matched against the idea of zionism. A conclusion is done, that Jewish political parties, which operated on the West–Ukrainian lands united heard the confession of methods of defense of rights for an own ethnic group, requirement of actual equality of rights, in political and social spheres, settlement of cultural solicitations and others like that.

Key words: interaction of groups, ethno-political mobilization, ethno-nations, political ideology, West–Ukrainian lands, a Transit period.